

KATILIM BANKACILIĞININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ İÇİNDEKİ PAYININ SEÇİLMİŞ GÖSTERGELERE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

H. Betül ÖNGEN¹

Özet

Bu çalışmada, özellikle İslam'ın yaygın olduğu veya Müslüman ülkelerle yoğun ticari faaliyetlerin yürütüldüğü ülkelerde giderek büyüyen Katılım Bankacılığının; Türk Bankacılık sektörü içindeki payının, temel göstergelere göre belirlenerek ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda katılım bankalarının 2014-2017 yılları arasında bankacılık sektörü içindeki durumu; aktif ve öz kaynak büyüklüğü, toplanan ve kullanılan fonlar, karlılık, personel ve şube sayısı gibi temel göstergeler üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Katılım bankalarının, bankacılık sektörü içinde yaklaşık %5 paya sahip olduğu, sektörün %95'ine ise; faiz esaslı bankacılık faaliyetlerini yürüten ve çoğunluğu mevduat bankacılığı yapan bankaların egemen olduğu belirlenmiştir. Buna karşın katılım bankalarının seçilmiş temel göstergelerinin, yıllar itibari ile pozitif yönlü bir değişim gösterdiği ve katılım bankalarının bankacılık sektörü büyüme oranlarının üstünde bir büyüme performansı gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Ancak, katılım bankalarının her geçen yıl aktif, öz kaynak, fon toplama ve kullandırım açısından gelişim sergilemeler de, bu performansı öz kaynak karlılığı açısından gösteremedikleri ve bankacılık sektörü öz kaynak karlılığı artışından düşük artış sergiledikleri belirlenmiştir. Bu çalışmadan ulaşılan bulgular doğrultusunda, katılım bankacılığının; bankacılık sektörü içinde önemli bir aktör oldukları ve paylarının giderek artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Temel Göstergeler, Bankacılık Sektörü.

Jel Kodları: G20, G21, G23.

¹ Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi, betulongen@gmail.com

ASSESSMENT OF SHARE OF PARTICIPATION BANKING IN TURKISH BANKING SECTOR ACCORDING TO SELECTED INDICATORS

H. Betül ÖNGEN²

Abstract

In this study, especially in countries where Islam is widespread or intense commercial activities with Muslim countries, The aim of the course is to determine the share of the Turkish banking sector in terms of basic indicators. In this respect, the status of participation banks in the banking sector between 2014-2017; and the size of assets and shareholders' equity, collected and disbursed funds, profitability, personnel and number of branches were evaluated in a comparative manner.

Participation banks have approximately 5% share in the banking sector and 95% of the sector; The majority of the banks that carry out interest-based banking activities and deposit banks are dominant. On the other hand, it was determined that the selected basic indicators of the participation banks displayed a positive change over the years and a growth performance above the banking sector growth rate of the participation banks was realized. However, it was determined that although participation banks displayed improvement in terms of asset, equity, fund collection and utilization each year, they could not show this performance in terms of return on equity and exhibited a lower increase than the return on equity of the banking sector. In accordance with the findings of this study, participation banking; It is concluded that they are an important actor in the banking sector and their shares will gradually increase.

Key Words: Participation Banking, Basic Indicators, Banking Sector.

Jel Codes: G20, G21, G23.

² Öğretim Görevlisi, Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi, betulongen@gmail.com

1. GİRİŞ

Bankacılık, tarihsel süreci M.Ö. 3500 yıllarına kadar dayanmakla birlikte, 17. yüzyılda Amsterdam Bankasının kurulması ile bugünkü modern bankacılığın temelleri atılmıştır (Aydın, 2006:16). Ekonominin ve ticari faaliyetlerin yürütülmesinde oldukça önemli bir yere sahip olan ve finansal sistemin en önemli aktörlerinden biri olan bankalar; hem para hem de para yerine kullanılabilen menkul kıymetler ile işlem yapabilen ve pek çok finansal hizmeti sunabilen tüzel kişiliğe sahip kurumlardır.

Bankalar; temel olarak ekonomik sistem içinde fon-kaynak açığı veya ihtiyacı olan kişi ve kurumlara, fon fazlası bulunan kişi ve kurumlardan topladıkları kaynakları plase eden kuruluşlardır. Diğer bir ifade ile gerçek ve tüzel kişilerden topladıkları kaynakları, ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişilere kredi olarak kullandıran veya fon arz-talebine aracılık eden kuruluşlardır. Bankacılık sektörü içinde yer alan ancak, gerek işleyiş ve gerekse faaliyet amaçları açısından diğer bankalardan farklılık gösteren Katılım Bankaları, İslami temele dayalı ve faizsiz bankacılık anlayışı ile faaliyet göstermektedir. Dünya Bankacılık Sektöründe ilk örnekleri 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde ortaya çıkan Katılım Bankacılığı, Türkiye’de 1985 yılında faizsiz finans kuruluşları adı ile faaliyete başlamıştır. 1999 yılında yapılan yasal düzenleme ile Özel Finans Kurumu olarak adlandırılan faizsiz finans kuruluşları, 2005 yılında yapılan düzenleme sonucunda Katılım Bankası olarak adlandırılmışlardır.

Katılım Bankaları, temelde bankacılık sektörü içinde yer alan diğer bankaların yürüttükleri tüm faaliyet ve işlemleri gerçekleştirebilen bankalar olmakla birlikte, bu faaliyet ve işlemleri İslam’ın kabul ettiği ekonomik kurallara göre yürütmektedirler. Katılım Bankaları; hiçbir faaliyetinde faize yer vermeyen, risk paylaşım esasına dayalı ve riskin paylaşıldığı ve İslami esas ve kurallar ile çakışmayan ticaret türlerinin hakim olduğu bir ekonomik sistemin veya piyasanın oluşturulmasını sağlama amacı ile faaliyet gösteren bankalardır.

Bu çalışmada, özellikle İslam’ın yaygın olduğu veya Müslüman ülkelerle yoğun ticari faaliyetlerin yürütüldüğü ülkelerde giderek büyüyen Katılım Bankacılığının; Türk Bankacılık sektörü içindeki payının, temel göstergelere göre belirlenerek ortaya konulması amaçlanmıştır. Tarihsel süreci oldukça yeni sayılabilecek katılım bankacılığının, Türk Bankacılık Sektörü içindeki payının belirlenmesi; katılım bankacılığının gelişimi ve sektördeki diğer bankalar ile rekabet düzeylerinin ortaya konması açısından önem taşımaktadır. Çalışma; katılım bankacılığının kavramsal çerçevesinin çizilmesi, tarihsel süreçteki gelişimi ve katılım bankalarının verdiği hizmetler ve faaliyetleri ile katılım bankalarının bankacılık sektörü

içindeki payının seçilmiş temel göstergelere göre değerlendirilmesi şeklinde planlanmıştır. Katılım bankacılığının, seçilmiş temel göstergelere göre bankacılık sektörü içindeki payına ilişkin ulaşılan bulgular değerlendirilmiş ve bulgular doğrultusunda sektör temsilcilerine öneriler sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Banka ve Katılım Bankacılığı Kavramları

Banka, en genel ve basit bir ifade ile “düşük faiz ile sermaye tedarik edip, daha yüksek faiz ile işleten” veya “para üzerinden ticaret yapan” işletmeler olarak tanımlanabilir (Atay, 2003:1). Ancak Atay’ın banka kavramına ilişkin tanımları oldukça dar ve günümüz bankacılığını tanımlamakta yetersizdir. Geniş anlamda banka kavramını ele alan Parasız (2014:7)’a göre ise banka; gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını belli bir vade ve faiz oranında toplayıp, bu tasarrufları daha yüksek gelir sağlayan faaliyetlere (kredi, vb.) aktaran, aynı zamanda birey ve kurumların para transferleri ve ödemelerine aracılık eden, bireysel ve kurumsal alacak tahsili, emanet kabulü, finansal danışmanlık, vb. gibi farklı ve çok sayıda hizmeti aynı anda sunabilen, kar amaçlı ticari işletmelerdir.

Kavrama ilişkin tanımlar incelendiğinde banka; fon fazlası olan kişi ve kurumların fonlarının değerlendirilmesi, gerçek ve tüzel kişiler ile piyasaların finansman ihtiyacının karşılanması, kişi ve kurumlara ait ödeme ve transferlere aracılık edilmesinin yanı sıra çok çeşitli finansal hizmetin verilmesi, ekonomik ve ticari faaliyetlerin yürütülmesi yönünde faaliyet gösteren kurumlardır. Ancak, gerek dar ve gerekse geniş anlamda banka kavramına ilişkin tanımlar, günümüz bankacılık sistemini ve dolayısı ile bankaları ifade etmekte eksik kalmaktadır. Günümüzde bankaları sadece para üzerinden ticaret yapan, fon fazlası olandan fon toplayarak fon eksikliği veya ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişilere aktaran işletmeler olarak tanımlamak çok doğru bir tanımlama olamayacaktır. Günümüzde bankalar; tanımlarda da belirtildiği üzere fon toplayan ve fon satan kuruluşlar oldukları kadar, küresel ekonomi ve ticaretin ekonominin işleyişinde, her ölçekte yatırım ve hizmetin hayata geçirilmesinde oldukça önemli fonksiyona sahip aracı kuruluşlardır. Bunlarla birlikte bankalar; gerek fiziki şube lokasyonları ve gerekse internet şubeciliği ile her türlü finansal işlemin yapılabildiği, fatura tahsili, sigorta işlemleri, düzenli ödeme, finansal danışmanlık, altın-döviz alım satımı, vb. gibi çok çeşitli konularda hizmetin verilebildiği nitelikli ve komplike kuruluşlardır.

Dünya genelinde bankalar; gerek faaliyetleri ve gerekse sundukları hizmetler nedeniyle hem ulusal ve küresel ekonomiye katkı sağlamakta hem de faaliyet gösterdikleri ülkelerin

ekonomik bağlamda kalkınmasına katkı sağlamaktadırlar. Bankaları bu denli önemli bir konuma getiren faktörlerin başında ise; dünya genelindeki her birey veya kurumdan topladıkları mevduatlar ile kaynak yaratarak, fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara aktarması gelmektedir. Diğer bir ifade ile tasarruf sahiplerinden topladıkları mevduatları, kişi veya kurumlara kredi olarak aktarması ve bu sayede bireysel ve kurumsal yatırımlara kaynak yaratması, bankaların ulusal ve küresel ekonominin kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Makro bağlamda ise bankalar; faaliyet gösterdikleri ülkenin para politikalarının belirlenmesine yön verebildikleri gibi, aynı zamanda yatırımlara sağladıkları finansman ile ülke kalkınmasına ve dolayısı ile toplumsal refah düzeyinin de artmasına katkı sağlamaktadırlar (Aladağ, 2010:14-15). Tüm bu fonksiyon, işlev ve üstlendikleri misyonları dikkate alındığında bankalar, ekonominin ve finansal sistemin asli unsurlarından biri olarak nitelendirilebileceği gibi aynı zamanda küresel ekonomi ve finansal sistemin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak da kabul edilebilir.

Bankacılık sistemi içinde yer alan ve faaliyetlerinde faiz yerine İslami kural ve esasları ön plana çıkararak Katılım Bankaları, tarihsel süreçte oldukça geç denilebilecek bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bankacılık tarihi oldukça eskiye dayanmakla birlikte, Katılım Bankalarının ortaya çıkışı ve gelişimi yaklaşık 50 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Kuşkusuz Katılım Bankalarının veya diğer bir ifade ile faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasında, faizin esas alındığı bankacılık sistemi ile İslami esaslar arasında yapısal anlamda bir uyumsuzluğun varlığı ve bankaların işleyişinin İslam inancına aykırı olması etkili olmuştur (Çobankaya, 2014:8). Katılım Bankacılığı kavramına ilişkin farklı ve çok sayıda tanım olmakla birlikte, genel olarak tanımların ortak noktası; dini inançları gereği faizsiz bankacılık hizmetlerinden faydalanmak isteyen gerçek ve tüzel kişilere, bankacılık hizmeti sağlayan kuruluşlar olduklarıdır. Katılım bankacılığı kavramı; dini inançları gereği faiz almaya ve vermeye karşı olan gerek gerçek ve gerekse tüzel kişilerin fon arz veya taleplerinin karşılanması ve her türlü bankacılık hizmetinden yararlanmaları amacıyla kurulan, tüm faaliyetlerinde faize yer vermeyen bankalar (Türkmenoğlu, 2007:12) olarak tanımlanmaktadır.

2.2. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkışı

Ekonomik faaliyetlerin gelişmesi ve ülkeler arasındaki ticaretin artması ile birlikte, özellikle Müslüman nüfusun yaygın olduğu ve dini inançları gereği faize karşı olan kişi ve kurumların finansal ihtiyaçlarının ve bankacılık hizmet taleplerinin karşılanabilmesi sorunsalı, bankacılık alanındaki eksikliklerin giderilmesini gündeme getirmiştir. Tarihsel süreçte faizsiz bankacılık benzeri örnekler olmakla birlikte, kurumsal anlamda faizsiz bankacılık veya katılım

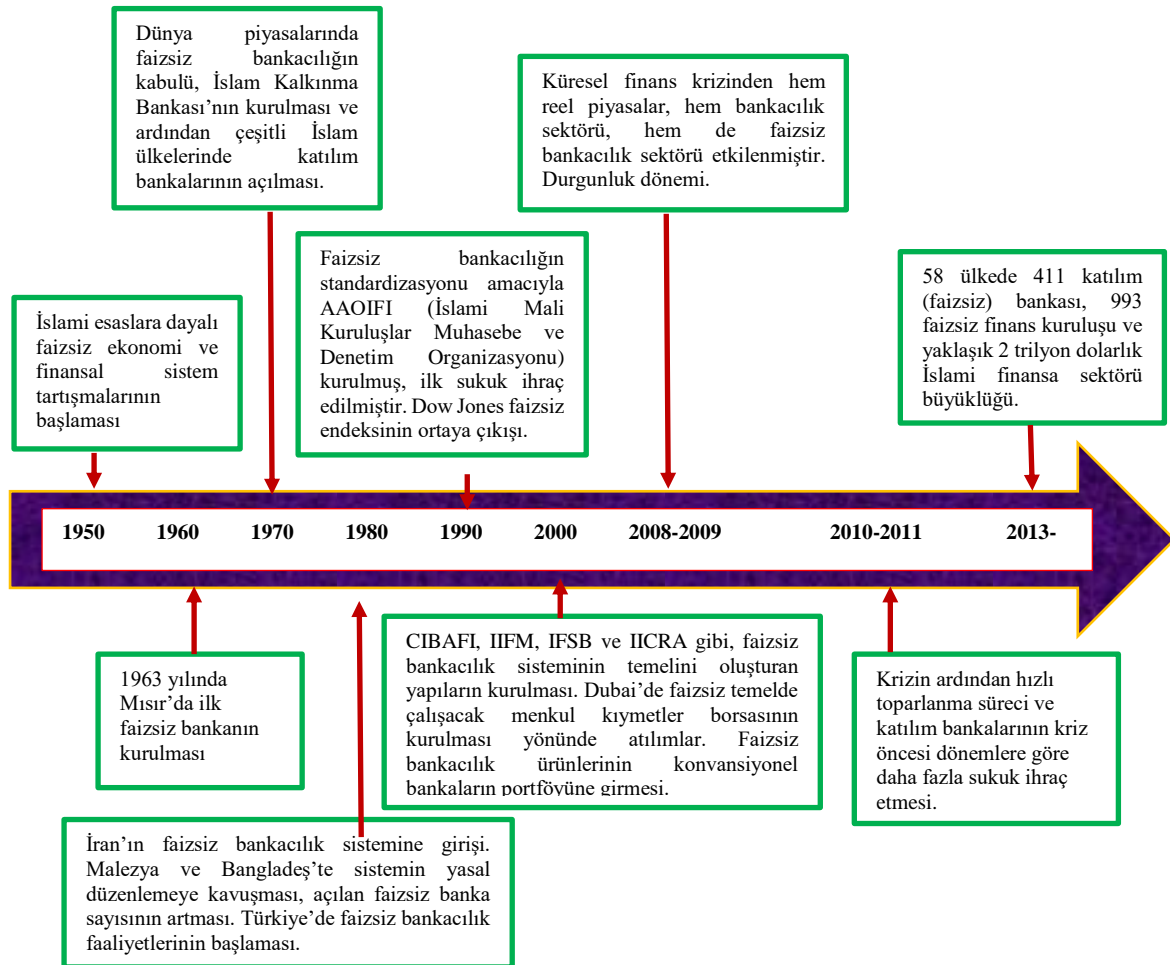
bankacılığının ortaya çıkışı 1960'lı yılların başındadır. Faizsiz bankacılık fikri ilk olarak düşünsel bağlamda Muhammed Uzair (Başaran, 2003:4) tarafından ortaya atılmıştır. Bugünkü katılım bankacılığından çok uzak olsa da ilk kurumsal nitelikli katılım bankası örneği, 1963 yılında küçük bir Mısır kasabası olan Mit Gamr'da kurulan Mit Ghambir Savings Bank'tır. Mit Ghambir Savings Bank, köylülerin ticari faaliyetlerine yönelik ihtiyaçlarını ve tarıma yönelik ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kurulmuş, bir bankadan ziyade risk sermayesi ve nakit sağlayan vakıf karışımı bir model sergilemiş ve faaliyetlerinde müteselsil kefaleti esas almıştır. Bu bağlamda ilk katılım bankası olarak kabul edilen banka, hem bilinen anlamda hem de günümüz modern bankacılık ilkelerinden uzak kendine has bir modele sahiptir. Kuşkusuz ilk katılım bankasını modern bankacılık anlayışı ve uygulamalarından ayıran; bankacılık, ticari ortaklık, sigorta, kiralama, takas, vb. gibi çok çeşitli finansman yöntemlerini bir arada sunmaya dayalı kendine özgü modelidir (Sümer ve Onan, 2015:298). Bu nedenle ilk faizsiz banka veya katılım bankası örneğini, günümüzdeki anlamı ile banka olarak nitelendirmek tartışılır. Her ne kadar basit bir temelde de olsa faizsiz bankacılığı esas alarak kurulan Mit Ghambir Savings Bank, ne yazık ki ülkedeki siyasi gelişmelere bağlı olarak 1971 yılında faaliyetlerine son vermiştir (Yüce, 2003).

Modern anlamda katılım bankası ilk örneği ise, 1972 yılında yine Mısır'da kurulan Nasser Social Bank'tır. Kahire kuruluşlu Nasser Social Bank; toplumun yoksul ve ekonomik açıdan zayıf bireylerinin, ticari olmayan sosyal amaçlı ihtiyaçlarının (evlenme, hastalık, ölüm, vb.), faizsiz bir şekilde fonlanarak karşılanması amacıyla kurulmuştur. Nasser Social Bank, faizsiz finansmanı esas alan kamu özerk statüye sahip olduğu gibi, üstlendiği misyon gereği dönemin bankacılık ve krediye ilişkin kanunlarından da muaf tutulmuştur (Türkmenoğlu, 2007:12). Nasser Social Bank'ın kuruluş amacı, faaliyetleri ve bankaya tanınan muafiyetler dikkate alındığında, bankanın tamamen ülkedeki sosyal amaçlı politikaları yürütmesi amacıyla kurulduğunu söylemek mümkündür. Nasser Social Bank'ın kurulmasından sonra katılım bankacılığı kurulması yönünde girişimler hız kazanmıştır. Ancak katılım bankacılığının gelişiminde, 1975 yılında Türkiye dahil 43 Müslüman ülke tarafından kurulan İslam Kalkınma Bankasının katalizör etkisi yadsınmaz. İslam Kalkınma Bankasının kuruluşu faizsiz bankacılık sektörünün gelişmesinde lokomotif etkisi yaratmıştır. Kısa sürede hızlı bir gelişim sergileyen faizsiz bankacılık sektörü, küresel bankacılık aktörlerinin de dikkatini çekmiş ve pastadan pay almak isteyen bankaların bu alana girmesini sağlamıştır. Faizsiz bankacılık sistemine girmek için ilk adımı Citibank 1997 yılında atmış ve faizsiz bankacılık faaliyet izni alabilmek için New York Merkez Bankasına başvurmuştur (Sümer ve Onan, 2015). Citibank ile başlayan küresel

bankaların faizsiz bankacılık yapma girişimleri artarken, İngiltere, ABD, Çin ve Rusya gibi ülkelerde (TKBB, 2015:3) hızla faizsiz bankacılık veya diğer bir ifade ile katılım bankaları faaliyete geçmiştir.

Kalkınma bankalarının küresel bağlamda yaygınlaşması özellikle 1980 ve sonrası dönemdir. Bu durumun temelinde ise, petrol açısından zengin Ortadoğu ve Körfez ülkelerinin, petrole dayalı ticaretlerinin artması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik gelişme yatmaktadır. Ortaya çıkan bu ekonomik tablo, İslami esaslarla faaliyet gösteren banka sayısının artmasına yol açtığı gibi aynı zamanda katılım bankalarının İslami esaslara dayalı ürün ve hizmetlerinin de çeşitlenmesini hızlandırmıştır (Deloitte 2014:1). Faizsiz finansal sistemin ve katılım bankacılığının gelişim sürecini aşağıdaki Şekil.1’de ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

Şekil 1. Faizsiz Finansal Sistem ve Katılım Bankacılığının Gelişim Süreci

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2015:12.

Faizsiz bankacılığın esas alındığı katılım bankacılığı, kurumsal anlamda yaklaşık 50 yıllık bir geçmişe sahip olmasına karşın oldukça hızlı bir gelişim sergileyen ve küresel bankacılık ve finans sistemi içinde etkinliğini ortaya koyan bir yapı sergilemektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi katılım bankaları dünyanın pek çok yerinde faaliyet göstermekle birlikte, özellikle Körfez ülkeleri başta olmak üzere Türkiye, Malezya, Endonezya ve Pakistan'da yaygın ve güçlü bir şekilde yer almaktadır (Ernst&Young, 2016).

Faizsiz bankacılık sisteminin gelişmesi ve katılım bankalarının hizmete girmesi ile birlikte, özellikle Körfez ülkelerindeki sermaye birikimini çekme amacını güden Türkiye, faizsiz bankacılık alanında adımlar atmıştır. 1985 yılına gelindiğinde Türkiye'de katılım bankacılığının ilk örnekleri olan Kuveyt Türk ve Albaraka Türk açılmış, ancak dönemin yasal mevzuatı gereği bu iki kurum katılım bankası yerine "özel finans kurumu" adı altında faaliyet izni alabilmiştir (Deloitte, 2014). Başlangıçta Körfez sermayesini Türkiye'ye çekme amacı ile kurulan katılım bankaları, 1990'lı yıllara gelindiğinde nüfusunun oldukça büyük bir kısmı Müslüman olan Türk halkı içinde inançları gereği faize karşı olan gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını ekonomiye kazandırma amacına yönelmiş Usul, 2000:16) ve bu doğrultuda faizsiz finansal enstrümanları çeşitlendirerek, Türk Bankacılık Sektöründeki yerini almıştır.

Katılım bankaları, Türkiye'de; özel finans kurumu statüsünde faaliyete başladığı 1985 yılından 1999 yılına kadar, kurulmalarına yasal dayanak olan Kanun Hükmündeki Kararname³ hükümlerine tabi olmuş ve faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile özel finans kurumları banka statüsüne kavuşturulmuş, ancak kanunun 20. maddesi 6. bendi ile mevduat toplama faaliyetleri yasaklanmıştır. Buna karşın ilgili bankalar kanununda katılım bankaları, bankalara getirilen ticari amaçlı emtia alım-satım yasağından muaf tutulmuştur (Bankalar Kanunu, 1999). 1999 tarihli Bankalar Kanunu ile yapılan düzenlemeler ile özel finans kurumları hukuki bir statüye kavuşturulurken, bu kurumların kuruluşunda esas alan İslami esaslar göz önünde bulundurularak, faaliyetleri açısından diğer bankalardan farklılaştırılmıştır. 1999 tarihli Bankalar Kanunu ile fiili bağlamda banka statüsüne kavuşturulan özel finans kurumları, 2005 tarihli 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile hukuki anlamda da banka statüsüne kavuşturulurken, daha önce getirilen mevduat toplama kısıtlaması da ortadan kaldırılmıştır. 5411 Sayılı Kanunun Resmi Gazetede yayınlanmasının ardından hukuki statüsü bankaya dönüştürülen özel finans kurumları, bu

³ Özel finans kurumlarına ilişkin kuruluş şartları ve faaliyetlerine ilişkin yasal düzenleme 16.12.1983 tarihli 83/7506 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname'dir (Türkmenoğlu, 2007).

tarikten sonra “Katılım Bankaları”⁴ adı ile sektördeki faaliyetlerini sürdürmüştür (Bankacılık Kanunu, 2005).

Türkiye’de ilk olarak 1985 yılında faaliyete başlayan özel finans kurumları veya diğer bir ifade ile katılım bankaları, 1999 yılına gelindiğinde sektörde 6 bankaya ulaşmıştır. 2001 mali krizi sonrası sektördeki olumsuzluklardan etkilenen İhlas Finans Kurumunun faaliyetlerine son vermesi (Başaran, 2003) ve 2005 yılında Family Finans ve Anadolu Finansın birleşmesi ile sayısal olarak küçülmüştür. 2015 yılında Bank Asya adıyla faaliyetlerini sürdüren Asya Finans TSMF’ye devredilmiş, 2016 tarihinde ise Bankacılık Kanununun 107. maddesi hükümlerine dayanılarak faaliyetleri durdurularak tasfiye sürecine alınmıştır (TMSF, 2016). 2018 yılı itibari ile Türkiye’de; Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans, Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım olmak üzere 5 katılım bankası faaliyet göstermektedir (TKBB, 2018).

2.3. Katılım Bankalarının Faaliyetleri ve Finansal Ürünleri

Ekonominin ve bankacılık sektörünün aktörleri arasında giderek artan payı ile katılım bankalarını, diğer banka ve finans kurumlarından ayıran en bariz özelliği, bu bankaların çalışma esaslarının faizsiz bankacılık üzerine kurulmuş olmasıdır. Ayrıca temelde İslami esaslar doğrultusunda faaliyet gösteren katılım bankaları, İslam’ın yasakladığı ve toplumsal ve ahlaki yönden zararlı olarak kabul edilen veya görülen sektör ve iş kollarına hizmet vermemekte ve bu sektörlerde faaliyet gösteren firmalara fon desteği sağlamamaktadır (Iqbal, 2003). Örneğin, katılım bankaları; alkol üretimi yapan veya alkol satan firmalara hizmet ve fon desteği sağlamamaktadır. Katılım bankalarının faaliyetlerini veya işleyişlerini; fon-kaynak toplama, fon-kaynak kullandırma ve diğer faaliyetler olmak üzere üç başlıkta ele almak mümkündür (Iqbal, 2003; Dağ, 2011; Baykara, 2012; Şit, 2012; Doğan, 2013).

Klasik bankacılığın kaynak toplama yöntemi, gerçek ve tüzel kişilerin atıl fonlarını veya tasarruflarını belli bir vadede ve belli bir faiz karşılığında satın alması şeklinde gerçekleşmektedir. Katılım bankaları da tıpkı klasik bankalar gibi gerçek ve tüzel kişilerin tasarrufları üzerinden fon ve kaynak toplamakta, ancak bu tasarrufları toplarken belli bir vade için belirli bir faiz oranı yerine, toplanan fon ve kaynaklar ile yürütülecek ticari faaliyetler sonucu elde edilecek kar veya zararı paylaşmaktadır (Şit, 2012:25). Diğer bir ifade ile katılım bankaları, tasarruf sahibi gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarına sabit bir faiz getirisi sunmayan,

⁴ 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans Kurumunun kuruluşu ile başlayan Türk Katılım Bankacılığı serüveni, daha sonra Kuveyt Türk (1989), Anadolu Finans (1991), İhlas Finans (1995) ve Asya Finans (1996)’ın kurulması ile 6 bankaya çıkmıştır (Başaran, 2003).

buna karşılık baştan belirlenen dönem veya vade sonunda ortaya çıkacak kar veya zararı paylaşma esası üzerinden çalışmaktadır. Her ne kadar katılım bankaları, topladıkları tasarruflar için müşterilerine kar veya zarara katılımı esas alan bir işleyişe sahip olsalar da, uygulamada katılım bankalarının tasarruf sahiplerine başlangıçta vade ve kar payı oranlarını deklare etmekte ve buna göre fon toplamaktadırlar. Dolayısı ile katılım bankalarının fon-kaynak toplama süreci, başlangıçta kar payının ilan edilmesine bağlı olarak katılım bankacılığının kar ve zarar paylaşımı ilkesinin, zarar paylaşımı olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Katılım bankalarının fon toplama işlevinde kar payı oranlarını deklare etmeleri, katılım bankacılığının faizsiz bankacılık prensibini zayıflatmaktadır. Ayrıca katılım bankalarının belirli vadeler için deklare ettikleri kar payı oranlarının, klasik bankalarının aynı vade dilimleri için önerdikleri faiz oranları ile aynı düzeyde olması⁵, fon toplama faaliyeti açısından katılım bankalar ile aynı doğrultuda ve bankacılık sistemi kuralları içinde faaliyet gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Katılım bankaları fon toplama işlevini; herhangi bir kar payı ödemedikleri özel cari hesaplar⁶, belli bir dönemin sonunda kar payı ödedikleri katılım hesapları ve menkul kıymet ihracının İslami esaslara göre adlandırıldığı Sukuk ihracı olmak üzere üç yolla gerçekleştirmektedir (Baykara, 2012).

Fon toplama işlevi açısından klasik bankalara benzeyen veya faize dayalı bankalardan farklılık sergilemeyen katılım bankaları, fon-kaynak kullandırma işlevi açısından oldukça önemli farklılıklar sergilemektedir. Katılım bankaları fon-kaynak kullandırımında, doğrudan üretim ve ticari faaliyet gösteren firmalara yönelmekte, gerek öz kaynak ve gerekse piyasadan topladıkları fonları bu firmalara kanalize etmektedir. Katılım bankaları fon kullandırma işlevinde, fon kullandırılacak firmaya ortak olma, satıcı veya kiracı konumunda olmaktadır (Pehlivan, 2016). Katılım bankacılığında fon kullandırma işlevi, klasik bankaların kredi verme işlevinden; fon fazlası olan tasarruf sahipleri ile fon açığı olan yatırımcıların banka aracılığı ile bir araya gelmesi, yatırıma kanalize edilen fonlara ait kar veya zarar riskinin banka ve tasarruf sahiplerince paylaşılması bağlamında farklılaşmaktadır (Türkmenoğlu, 2007). Tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar, yatırım için fon açığı olan firmalar ile katılım bankaları aracılığı ile buluşmakta ve ihtiyaç duyulan fon tutarı firmaya katılım bankası tarafından belli bir vadede ortaklık sözleşmesi ile aktarılmaktadır (Doğan, 2013). Bu bağlamda katılım bankalarının fon-

⁵ Klasik faizli bankacılık sistemine göre fon toplayan bankalar bir yıllık tasarruf mevduatları için %14,50-24 aralığında faiz önermekte iken (TKBB, 04.01.2019), katılım bankaları aynı vadedeki fon hesapları için %14-16 aralığında kar payı dağıtmaktadır (TKBB, 26.12.2018).

⁶ Özel cari hesap, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 3.maddesinde; “Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu” hesaplar olarak ifade edilmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005).

kaynak kullandırma işlevinde, hem tasarruf sahibi hem de katılım bankasının yatırım riskini ortaklaşa üstlendikleri, fon-kaynak aktarılan yatırımın kar etmesi durumunda elde edilen karın taraflarca paylaşımının esas alındığını söylemek mümkündür. Katılım bankalarının fon kullandırma işlevi ise; bir yatırıma doğrudan sermaye koymak suretiyle sermaye ortaklığı, yatırım için ihtiyaç duyulan her türlü mal ve hizmetin temin edilmesi veya kiralanması yoluyla gerçekleşmektedir (Baykara, 2012). Ancak, fon kullandırılan yatırımların karlılığının garantisi söz konusu değildir. Dolayısı ile kullandırılan fonların karlılığı, tamamen yatırım yapılan alanların doğru seçilmesi ve yatırım projelerinin verimliliği ile doğru orantılıdır (Türkmenoğlu, 2007). Bu nedenle katılım bankalarının fon kullandırımında doğru sektörleri ve verimli projeleri seçmeleri kadar, fon ihtiyacının neden gerektiği, kullanım biçimi ve kullanılacak fonun getirisinin en optimal şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

Katılım bankalarının fon kullandırma biçimleri; işletme ve kişilere finansman desteği murabaha”, emek-sermaye ortaklığı yolu ile fon kullandırımı “mudaraba”, sermaye-sermaye ortaklığı yolu ile fon kullandırımı “müşaraka”, kiralama yoluyla fon kullandırımı “icara”, mal mukabili-vesaik karşılığı fon kullandırımı ve gayri nakdi fon kullandırımı yoluyla. Katılım bankacılığının uygulandığı diğer ülkelerde Karz-ı Hasen, Selem, İstisna, vb. gibi farklı fon kullandırma biçimleri olmakla birlikte, bu fon kullandırma biçimleri Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları tarafından kullanılmamaktadır (Şit, 2012; Pehlivan, 2016).

Katılım bankaları günümüzde faizli bankacılık sistemi içinde yer alan bankaların verdikleri pek çok hizmeti müşterilerine sunabilmektedir. Fon toplama ve kullandırma faaliyetleri dışında katılım bankaları; ticari müşterilerine özel cari hesapları üzerinden çek karnesi verme, kredi kartı, döviz alım-satım işlemleri, yurt içi perakende ödeme sistemi dahilinde ödeme yapma, yurtdışı para transferi, çek-senet tahsil işlemleri, fatura tahsilatı, kambiyo hizmeti, kiralık kasa hizmeti, sigorta aracılık hizmeti, düzenli ödeme, vb. gibi pek çok bankacılık hizmetini müşterilerine sunmaktadır (Sümer ve Onan, 2015).

3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ İÇİNDE KATILIM BANKACILIĞININ PAYI

Dünya bankacılık sistemi içinde giderek payı artan ve 2015 yılı itibari ile faizsiz bankacılık sektörü 1,34 trilyon ABD Doları aktif büyüklüğü ile 2 trilyon dolarlık faizsiz finansal sistem içinde %74 gibi oldukça yüksek bir paya sahiptir (TKBB, 2016b). 2015 yılında Thomson Reuters tarafından yayınlanan Faizsin Finans Gelişim Raporunda, 2015-2020 döneminde faizsiz bankacılık sektörünün %11-12 düzeyinde büyüyerek yaklaşık 2,6 trilyon dolarlık aktif büyüklüğüne ulaşacağı öngörülmektedir (Doğan, Kaya ve Narçiçek, 2017).

Küresel bağlamda önemli sayılabilecek bir gelişim sergileyen katılım bankacılığı, Türk Bankacılık Sektörü içinde de giderek gelişen ve büyüyen bir görünüm sergilemektedir. 2014 yılında bankacılık sektörü içinde 104 milyar TL'lik aktif büyüklüğü ile %5,2'lik paya sahip katılım bankacılığı (TKBB, 2015b), 2017 yılında 3.258 milyar TL aktif büyüklüğüne sahip bankacılık sektöründe 160,13 milyon TL aktif büyüklüğü ile %5 paya sahiptir (TKBB, 2017). Katılım Bankalarının 2014-2017 dönemi seçilmiş temel göstergeleri aşağıdaki Tablo.1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Bankacılık Sektörü ve Katılım Bankalarının 2014-2017 Dönemi Temel Göstergeleri (Milyar TL bazında)

	2014		2015		2016		2017	
	KB*	BS*	KB	BS	KB	BS	KB	BS
Toplanan Fonlar TL	39,24		40,74		48,31		57,49	
Toplanan Fonlar YP	27,55		33,622		33,192		43,180	
TOPLAM	66,79	1.052,69	74,362	1.245,43	81,505	1.453,66	105,31 ⁷	1.710,92
Kullandırılan Fonlar	69,96	1.240,73	79,19	1.484,96	84,88	1.734,34	106,73	2.098,03
Toplam Aktifler	104,07	1.994,24	120,25	2.357,45	132,87	2.730,94	160,14	3.257,82
Öz Kaynaklar	9,26	232,08	10,64	262,27	11,49	300,18	13,65	359,1
Net Kar	80 ⁸	24,66	405	26,06	1,11	37,53	1,58	49,1
Toplam Şube Sayısı	986	12.211 ⁹	877	12.269	942	11.747	1.032	11.585
Toplam Personel Sayısı	16.207	216.880	13.594	217.504	14.337	210.910	15.092	208.280

*KB: Katılım Bankaları, BS: Bankacılık Sektörü

Kaynak: TKBB, 2015; 2015b; 2016a; 2016b; 2017; <https://www.bddk.org.tr>, (25.12.2018).

Katılım bankalarının 2014-2019 temel göstergelerine ilişkin veriler incelendiğinde; katılım bankalarının genel olarak seçilmiş göstergelerin tamamında büyüme sergiledikleri

⁷ 2017 yılında toplanan 105,31 milyar TL'lik fonlar içinde TL ve YP cinsi fonlara ilaveten 4, 64 milyar TL'lik kıymetli madenler kalemi yer almaktadır.

⁸ 2015 yılında TSMF'ye devredilen Bank Asya'nın 2014 yılı bilançosunda ciddi düzeyde zarar göstermesi, katılım bankalarının net karlılığını olumsuz yönde etkilemiş ve 2013 yılında 1,05 milyar TL kar eden katılım bankalarının, karlılık değişimini - %92 oranında etkilemiştir (TKBB, 2015).

⁹ Bankacılık sektörü toplam şube ve personel sayıları; sektörde faaliyet gösteren tüm mevduat, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının şube ve personel sayılarını göstermektedir.

görülmektedir¹⁰. Katılım Bankalarının 2016 yılında topladıkları 81,5 milyar TL'lik fonlar, bankacılık sektörünün 1.453 milyar TL'lik mevduat hacmi içinde %5,6'lık bir paya sahiptir. 2017 yılına gelindiğinde katılım bankalarının 105, 3 milyar TL'lik topladıkları fon, bankacılık sektörünün 1.710,92 milyar TL'lik mevduat hacmi içinde %6,15'lik bir paya çıkmıştır. Bankacılık sektörünün 2016-2017 döneminde mevduat artışı %17,7 iken, katılım bankalarının fon toplama artış oranı %29,20 ile bankacılık sektörü mevduat artış oranından daha fazladır.

2016 yılında bankacılık sektöründe kullanılan kredilerin toplamı 1.734, 34 milyar TL iken, katılım bankaları tarafından kullanılan toplam fon miktarı 106,733 milyar TL ile bankacılık sektöründe %6,15'lik paya sahiptir. 2017 yılında bankacılık sektöründe kullanılan kredilerin tutarı %20,97'lik bir artış göstererek 2.098,033 milyar TL'ye yükselirken, katılım bankalarının kullandıkları fon miktarı %25,75'lik bir artış göstererek 106,733 milyar TL'ye çıkmıştır. 2017 yılında katılım bankaları tarafından kullanılan fon miktarı, bankacılık sektörü kredi hacminin %5,08'ini oluşturmaktadır. Her ne kadar 2017 yılında katılım bankalarının kullandıkları fon tutarı oransal bağlamda bankacılık sektörüne göre daha fazla artış sergilemiş olsa da, sektörel artış oranının yaklaşık yüzde 21 düzeyinde olması nedeniyle, katılım bankalarının fon kullandırımını açısından sektör içindeki payı gerilemiştir.

2017 yılında bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü %19,3'lük bir artış göstererek 3.257,82 milyar TL'ye çıkarken, katılım bankalarının aktif büyüklüğü %20,51'lik artış ile 160,13 milyar TL'ye yükselmiştir. 2016 yılında katılım bankalarının aktif büyüklüğünün payı bankacılık sektörünün %4,8'i iken, 2017 yılında bu oran %4,91'e yükselmiştir. Aktif büyüklüğü açısından katılım bankalarının gelişimi ele alındığında, katılım bankalarının hem oransal büyüme bağlamında sektör büyümesinden daha fazla performans sergilediği, hem de 2017 yılı itibari ile bankacılık sektöründeki payının arttığını söylemek mümkündür.

Katılım bankalarının öz kaynak gelişimi incelendiğinde; yıllar itibari ile öz kaynaklarının 2014-2016 döneminde %10 düzeyinde büyüdüğü, buna karşın bankacılık sektörü öz kaynak gelişiminin %13-20 düzeyinde olduğu görülmektedir. 2017 yılında katılım bankalarının öz kaynakları %19,62 artarken, katılım bankalarının ise %18,71 artmıştır.

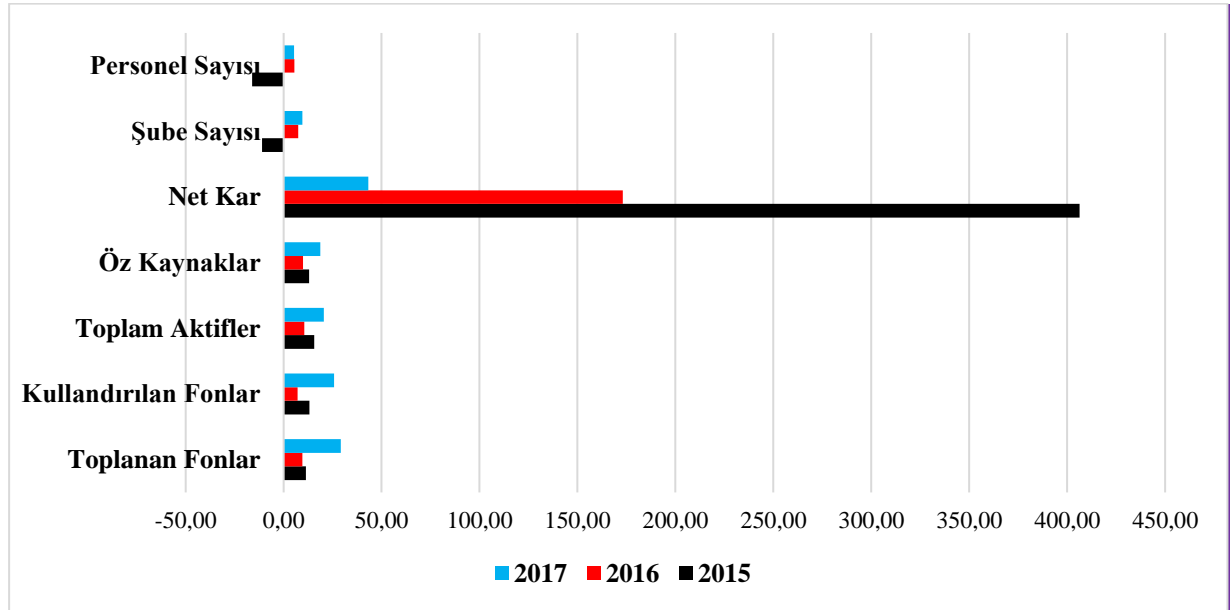
2017 yılında bankacılık sektörünün net karlılığı %30,8'lik bir artış göstererek 49.100 milyar TL'ye çıkarken, katılım bankalarının net karlılıkları %43,21'lik bir artış göstermiş ve 1,584 milyar TL'ye çıkmıştır. Net karlılık açısından katılım bankalarının gelişimi ele

¹⁰ 2014 yılı verilerinde aktif büyüklüğü, şube sayısı ve çalışan personel sayısı yüksek iken, 2015 yılında bu kalemlerde düşüş görülmektedir. Ancak, 2015 yılında Bank Asya'nın TSMF'ye devredilmesi nedeniyle, 2015 yılı katılım bankacılığı sektör verilerine Bank Asya'ya ilişkin rakamlar dahil edilmemiştir (TKBB, 2016a).

alındığında, katılım bankalarının; karlılık artış oranlarının bankacılık sektörüne göre oldukça yüksek bir artış sergilediğini söylemek mümkündür. Katılım bankaları, 2016 yılında net karlılık kaleminde bankacılık sektöründe %2,9'luk bir paya sahip iken, bu oran 2017 yılında %3,22'ye yükselmiştir.

2017 yılında bankacılık sektörüne yer alan toplam 51 banka müşterilerine¹¹ 11.585 şube ve 208.280 personel ile hizmet verirken, sektörde faaliyet gösteren 5 katılım bankası 1.032 şube ve 15.092 personel ile hizmet vermektedir. Sayısal bağlamda katılım bankaları sektördeki bankalarının yaklaşık %10'u iken, şube sayısı açısından katılım bankaları %8,9'luk bir paya sahiptir. Personel sayısı açısından ise katılım bankaları, bankacılık sektörü içinde %7,24'lük bir paya sahiptir. Gerek şube ve gerekse personel sayısı açısından katılım bankaları değerlendirildiğinde, katılım bankalarının şube ve personel sayılarının düşük olduğunu söylemek mümkündür. Şube sayısının düşük olması ise, katılım bankalarına erişimi zorlaştırıcı ve buna bağlı olarak sektördeki payını negatif yönden etkileyebilecek bir olumsuzluk olarak değerlendirilebilir. Katılım bankalarının 2014-2017 yıllarındaki seçilmiş göstergelerindeki değişimi aşağıdaki Grafik.1'de ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

Grafik 1. 2014-2017 Dönemi Katılım Bankaları Temel Göstergelerindeki Değişim

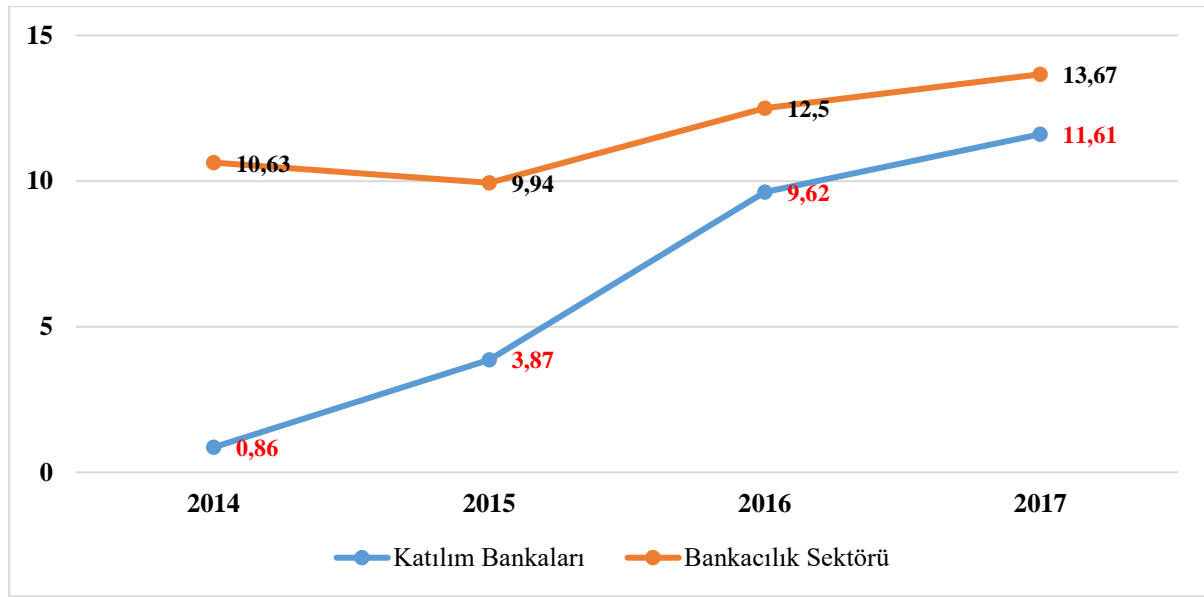
Grafik.1'deki veriler incelendiğinde, katılım bankalarının seçilmiş göstergelerinden personel ve şube sayıları ile net kar kalemlerinde 2016 ve 2017 yıllarında gerileme olduğu görülmektedir. Ancak bu durum katılım bankaları açısından gerçeği yansıtan bir durum

¹¹ 2017 yılında sektörde 33 mevduat, 13 kalkınma ve yatırım ve 5 katılım bankası olmak üzere toplamda 51 banka faaliyet göstermektedir (BDDK, 2018).

olmayıp, 2015 yılında Bank Asya'nın TSMF'ye devredilmesi ve sonrasında ilgili katılım bankasının faaliyetlerinin durdurulmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda katılım bankalarının seçilmiş temel göstergelerinin yıllar itibari ile pozitif yönlü bir değişim gösterdiği ve katılım bankalarının bankacılık sektörü büyüme oranlarının üstünde bir büyüme performansı gerçekleştirdiği söylenebilir.

Katılım bankalarının öz kaynak karlılık düzeylerinin, bankacılık sektörüne göre görünümü ise aşağıdaki Grafik 2'deki gibidir.

Grafik 2. Katılım Bankalarının Öz Kaynak Karlılıkları

Kaynak: Tablo.1'de yer alan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

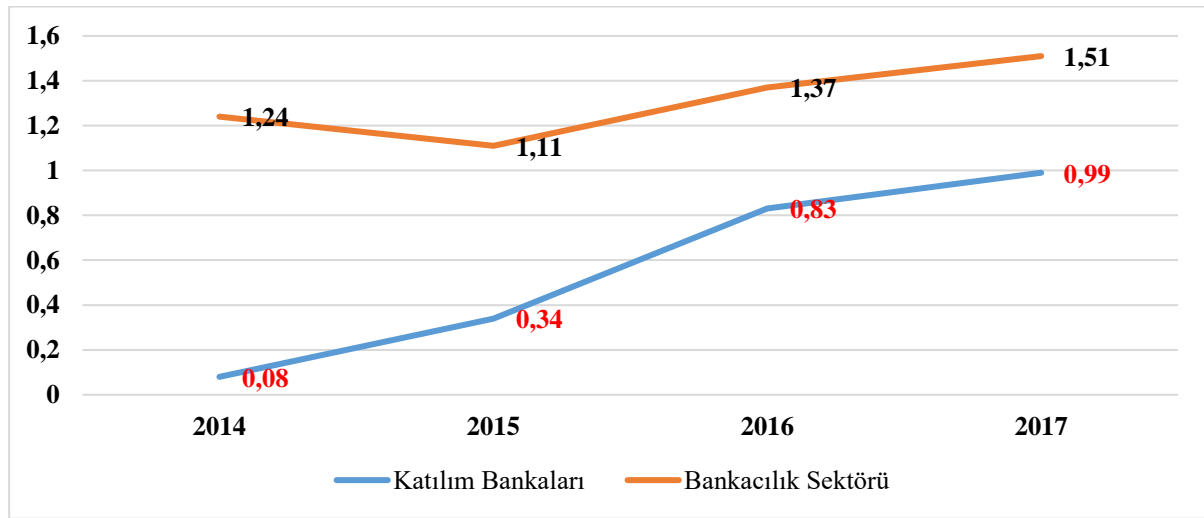
2014 yılında Bank Asya'nın bilançolarındaki ciddi düzeydeki zarar, katılım bankalarının karlılık tutarını olumsuz etkileyerek 2013 yılına göre %92¹² düşmesine neden olmuştur. Ancak Grafik.2 incelendiğinde; katılım bankalarının bu negatif durumdan kısa sürede kurtularak, öz kaynak karlılıklarını toparlamaya ve 2016 yılından itibaren de bankacılık sektörü öz kaynak karlılık düzeyine doğru taşıdıkları görülmektedir. 2015 yılında bankacılık sektörünün öz kaynak karlılık oranları %6,4 gibi düşerken, katılım bankaları 2015 yılında öz kaynak karlılıklarını arttırmıştır. 2016 yılında bankacılık sektörü öz kaynak karlılıkları %25,75, katılım bankalarının öz kaynak karlılıkları ise %148,5 oranında artmıştır. 2017 yılında bankacılık sektörü aktif karlılık düzeyi %9'luk bir artış gerçekleştirirken, katılım bankalarının öz kaynak

¹² 2013 yılında katılım bankalarının net kar tutarı 1,05 milyar TL'dir (TKBB, 2014).

karlılıkları %20,6'lık bir artış gerçekleşmiştir. Grafikteki veriler doğrultusunda hem bankacılık sektörünün, hem de katılım bankalarının öz kaynak karlılıklarının yükselen bir eğilim gösterdiklerini söylemek mümkündür. Ancak her ne kadar katılım bankalarının öz kaynak karlılıkları yükselen bir grafik sergilese de, genel olarak katılım bankalarının öz kaynak karlılık düzeylerinin bankacılık sektörünün altında bir performans sergilediği görülmektedir.

Katılım bankalarının aktif karlılık düzeylerinin, bankacılık sektörüne göre görünümü ise aşağıdaki Grafik 3'deki gibidir.

Grafik 3. Katılım Bankalarının Aktif Karlılıkları

Katılım bankalarının aktif karlılık düzeylerine ilişkin verilerin yer aldığı Grafik.3 incelendiğinde, yine Bank Asya'nın 2014 bilançosunda yer alan büyük montanlı zararın etkileri görülmektedir. 2014 yılında bankacılık sektörünün aktif karlılık oranı %1,24 iken, katılım bankalarının %0,04 gibi oldukça düşük bir orandadır. 2014 yılının olumsuz etkileri 2015 yılında da sürmüş ve katılım bankalarının aktif karlılıkları artış gösterse de %0,34 gibi düşük bir performans sergilemiştir. 2016 yılında bankacılık sektörünün aktif karlılık oranı %23,4'lük bir artış sergilerken, katılım bankalarının aktif karlılık oranı %144,11 gibi ciddi bir artış gerçekleştirmiştir. Benzer durum 2017 yılı için de geçerli olup, bankacılık sektörü aktif karlılıkları %10,2 artarken, katılım bankalarının aktif karlılıkları %19,27 artmıştır.

Gerek katılım bankalarının ve gerekse bankacılık sektörünün, aktif karlılık oranları özellikle 2001 finansal krizi sonrasında önemli düzeyde düşüş eğilimi sergilemektedir. 2006

yılında bankacılık sektörünün aktif karlılık oranları ise %13,7 seviyelerinde iken, günümüzde %1,5 düzeyindedir. Bu durum katılım bankaları için de geçerli olup, 2000’li yıllarda %9’lar düzeyinde aktif karlılığına sahip iken, günümüzde %1 düzeyinde aktif karlılığa sahiptirler. Bu durumun temelinde ise; bankacılık sektörü açısından artan maliyetler, bankacılık işlem gelirleri, ücret ve komisyonlarının azalması, faizlerdeki düşüş eğilimi, mevduat munzam karşılıklarındaki artış, vb. (Aktaş, 2016) çeşitli faktörler yer almaktadır.

Kullandırılan fon veya diğer bir ifade ile krediler bazında katılım bankalarının, bankacılık sektörü içindeki payına ilişkin veriler aşağıdaki Tablo.2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılım Bankalarının Kullandırılan Fonlar/Krediler İçindeki Payı (Milyar TL bazında)

	Kurumsal ve Ticari Krediler			KOBİ Kredileri			Bireysel Krediler			TOPLAM		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
BS	722	790	1.062	390	523	657	384	420	377	1.497	1.734	2.098
KB	23,5	38,2	49,5	30,2	32,7	46,8	15,3	14	10,4	72	84,9	106,7
Mevduat Bankalar	519	662	802,9	450	491	594	368	404	470	1.338	1.557	1.868
BANKA TÜRÜNE GÖRE KULLANDIRILAN KREDİLERİN KREDİ HACMİ İÇİNDEKİ PAYI (%)												
Kredi Hacmi İçinde Katılım	3,25	4,83	4,65	7,73	6,24	7,11	3,97	3,33	2,77	4,04	4,89	5,08
Kredi Hacmi İçinde Mevduat	34,7	45,6	38,3	30,1	28,3	28,9	24,6	23,3	22,44	89,40	89,78	89,06

Kaynak: <http://www.bddk.org.tr> sitesinde yer alan verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2015 yılında bankacılık sektörü tarafından ticari ve kurumsal, KOBİ ve bireysel krediler¹³ toplamı 1.497 milyar TL iken, kullandırılan krediler hacmi içinde katılım bankalarının fon kullandırımı oranı %4 düzeyindedir. Bu oran 2016 yılında %4,89’a, 2017 yılında ise %5,08’e yükselmiştir. Katılım bankalarının fon kullandırımı işlevi ele alındığında, kullandırılan fonların toplam krediler içindeki payının, katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki payı ile doğru orantılı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, kullandırılan fonların türü açısından katılım bankalarının fon kullandırımı faaliyetleri değerlendirildiğinde; kullandırılan fonlar içinde en yüksek payın (%33-45) kurumsal ve ticari krediler kaleminde olduğu görülmektedir. Katılım

¹³ Bireysel krediler kapsamında; tüketici, konut, otomobil, ihtiyaç kredileri ile kredi kartlarına ait TL ve YP cinsinden kullandırılan tüm krediler girmektedir.

bankalarının kullandıkları fonlar içinde KOBİ fonlarının payı yıllar itibari ile %38-43 bandında iken, bireysel fonların payı %21-9 bandındadır. Yıllar itibari ile katılım bankalarının fon kullandırma faaliyetinde kurumsal ve ticari krediler ile KOBİ kredilerinin payları artış sergilerken, bireysel fon kullandırımı oranları %21'lerden %9'lara kadar gerilemiştir. Katılım bankalarının fon kullandırımı tercihleri daha çok kurumsal-ticari ve KOBİ fonlamalarına yoğunlaşırken, mevduat bankalarının kredi kullandırımında daha dengeli bir tercih sergiledikleri görülmektedir.

Fon kullandırımı veya kredi açısından genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; mevduat bankalarının riskin tabana yayıldığı ve yüksek karlılığın olduğu bireysel krediler ile düşük risk ve yüksek teminata bağlı kurumsal ve ticari kredilere yoğunlaştıklarını söylemek mümkündür. Katılım bankaları ise fon kullandırımında, kuruluş amaç ve çalışma esasları doğrultusunda üretimi ve ticareti İslami esaslara dayalı firma ve KOBİ'lere yoğunlaştığını, buna karşın bireysel fon taleplerini sınırlı ölçüde karşıladıklarını söylemek mümkündür. Katılım bankalarının bireysel fon kullandırımı oranlarının hem

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Katılım Bankaları, temelde bankacılık sektörü içinde yer alan diğer bankaların yürüttükleri tüm faaliyet ve işlemleri gerçekleştirebilen bankalar olmakla birlikte, bu faaliyet ve işlemleri İslam'ın kabul ettiği ekonomik kurallara göre yürütmektedirler. Katılım Bankaları; hiçbir faaliyetinde faize yer vermeyen, risk paylaşım esasına dayalı ve riskin paylaşıldığı ve İslami esas ve kurallar ile çakışmayan ticaret türlerinin hakim olduğu bir ekonomik sistemin veya piyasanın oluşturulmasını sağlama amacı ile faaliyet gösteren bankalardır. Dünya bankacılık sistemi içinde giderek payı artan ve 2015 yılı itibari ile faizsiz bankacılık sektörü 1,34 trilyon ABD Doları aktif büyüklüğü ile 2 trilyon dolarlık faizsiz finansal sistem içinde %74 gibi oldukça yüksek bir paya sahiptir.

Bu çalışmada, Türk Bankacılık Sektörü içinde İslami temel ve esaslar doğrultusunda bankacılık faaliyetlerini yürütme amacı ile kurulan katılım bankacılığının, 2014-2017 yılları arasında bankacılık sektörü içindeki durumu; aktif ve öz kaynak büyüklüğü, toplanan ve kullanılan fonlar, karlılık, personel ve şube sayısı gibi temel göstergeler üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Katılım bankalarının, bankacılık sektörü içinde yaklaşık %5 paya sahip olduğu, sektörün %95'ine ise faiz esaslı bankacılık faaliyetlerini yürüten ve çoğunluğu mevduat bankacılığı yapan bankaların egemen olduğu belirlenmiştir. Ancak katılım bankalarının genel olarak

seçilmiş göstergelerin tamamında büyüme sergiledikleri görülmektedir. Özellikle bankacılık sektörünün 2016-2017 döneminde mevduat artışı %17,7 iken, katılım bankalarının fon toplama artış oranı %29,20 ile bankacılık sektörü mevduat artış oranından daha fazladır. Ulaşılan bu sonuçlar, Pehlivan (2016) tarafından yürütülen araştırmada, katılım bankacılığının Türk Bankacılık sektörü içindeki payının 2006-2014 döneminde yükselen bir artış sergilediği yönündeki bulguları ile örtüşmektedir. Bu bağlamda katılım bankalarının seçilmiş temel göstergelerinin yıllar itibari ile pozitif yönlü bir değişim gösterdiği ve katılım bankalarının bankacılık sektörü büyüme oranlarının üstünde bir büyüme performansı gerçekleştirildiği söylenebilir.

Ancak, toplamda 51 bankanın faaliyet gösterdiği sektörde, gerek banka ve gerekse şube sayısı açısından oldukça küçük bir paya sahiptir. Şube sayısının düşük olması ise, katılım bankalarına erişimi zorlaştırıcı ve buna bağlı olarak sektördeki payını negatif yönden etkileyebilecek bir olumsuzluk olarak değerlendirilebilir. Katılım bankaları her geçen yıl aktif, öz kaynak, fon toplama ve kullandırımı açısından gelişim sergilese de, bu performansı öz kaynak karlılığı açısından gösterememekte ve bankacılık sektörü öz kaynak karlılığı artışından düşük artış sergilemektedir. Ulaşılan bu sonuçlar Pehlivan (2016) tarafından yürütülen çalışmanın bulguları ile benzeşmekte ve 2006-2014 döneminde de var olan katılım bankacılığı sektörünün öz kaynak karlılığı düşüşünün devam ettiğini göstermektedir.

Çalışmadan ulaşılan bulgular değerlendirildiğinde; katılım bankacılığının, bankacılık sektörü içinde faaliyet gösteren diğer faizli bankalara alternatif bir bankacılık türü olmadığını söylemek mümkündür. Buna karşın katılım bankacılığı, gerek İslami esaslar doğrultusunda ortaya koyduğu finansal ürünleri ve gerekse yarattığı katma değerler ile hem ekonomiye hem de bankacılık sektörüne katkı sağlayan aktörlerdir. Bu nedenle, tarihsel süreci oldukça yeni sayılabilecek katılım bankacılığının, Türk Bankacılık sektöründe gelişmekte olan bir bankacılık türü olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmadan ulaşılan bulgular doğrultusunda, katılım bankacılığının; bankacılık sektörü içindeki payının giderek artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, bu pay artışının sürekliliği ve devamı için, katılım bankalarının toplumsal bilinirliğinin ve algısının artırılması önerilmektedir. Nüfusunun önemli bir bölümü Müslüman olan Türk toplumunun, faizsiz bankacılığın esas alındığı katılım bankalarına olan ilgisi ve tercihinin artırılması ve katılım bankalarının, bankacılık sektöründen daha fazla pay alması için:

Şube sayısı artırılarak toplumun geniş bir kesimine ulaşılabileceği gibi, aynı zamanda yaygın şube ağı sayesinde toplumsal bilinirlik ve erişilebilirlik artırılabilir.

Bankacılık sektörü içinde faaliyet gösteren mevduat ve ticari bankalar tarafından kullanılan finansal ürünlerin (Kredili mevduat hesabı, Borçlu Cari Hesap, Kefalet Karşılığı Kredi, vb.), faizsiz modelleri geliştirilerek rekabet gücü artırılabilir.

Kamuoyunda katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma sürecinde uyguladıkları kar payı ile bankalarının faiz oranları arasında farklılık olmadığı yönünde güçlü bir algı bulunmaktadır. Kuşkusuz bu algı ve düşüncenin temelinde katılım bankalarının kar payı oranları ile banka faiz oranlarının birbirlerine çok yakın seviyelerde olması yatmaktadır. Katılım bankası yöneticileri ve temsilcilerinin, bu toplumsal algıyı ortadan kaldıracak açıklamaları ve ortaya koyacakları gerekçeler, katılım bankalarının kamuoyu nezdindeki imajını düzeltecek ve katılım bankalarına olan bakış açısını değiştirebilecektir.

Katılım bankalarının özellikle bireysel fon kullandırmaya yönelik faizsiz modellerini daha fazla çeşitlendirmeleri, fon kullandırma prosedür ve süreçlerini kolaylaştırmaları toplumsal bağlamda bilinirliklerini ve dolayısı ile tercih edilmelerini kolaylaştıracak, buna bağlı olarak da katılım bankalarının sektör içindeki payları artacaktır.

KAYNAKÇA

Aladağ, A. S. (2010) “Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Katılım Bankalarındaki Gelişimi ve Bir Katılım Bankası Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Atay, S. (2003) “Banka Muhasebesi”, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını.

Aydın, N. (2006) “Bankacılık Uygulamaları”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bankalar Kanunu (1999) “4389 Sayılı Bankalar Kanunu. 23 Haziran 1999 Tarihli 23734 Sayılı Resmi Gazete”, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23734.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23734.pdf>, (25.11.2018).

Bankacılık Kanunu (2005) “5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. 01 Kasım 2005 Tarihli 25983 Sayılı Resmi Gazete”, https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/15405411_sayili_bankacilik_kanunu.pdf, (25.11.2018).

BDDK (2018) “Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Temel Gösterim)”, <http://www.bddk.org.tr/BultenAylik/>, (26.12.2018).

Başaran, M. (2003) “Özel Finans Kurumlarına Hesap İşleri Düzeni”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Baykara, H.V. (2012) “Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi”, Doktora Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat.

Çobankaya, F.T. (2014) “Katılım Bankalarının Türkiye’deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Dağ, S. (2011) “Türkiye’deki Mevduat ve Katılım Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Deloitte (2014) “Türkiye Katılım Bankacılığı-Büyüme Yolundaki Önemli Adımlar”, https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/financial-services/kat%C4%B1%C4%B1m_bankaciligi2014.pdf, (18.11.2018).

Doğan İ. (2013) “Katılım Bankaları Performans Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Doğan, B.B., Kaya, M. ve Narççek, N. (2017) “Dünya Bankacılık Sektöründe İslami Bankacılık Sisteminin Gelişimi, Çalışma Prensipleri ve Türkiye’de İslam Bankacılığı Üzerine Bir Analiz”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(48), 175-190.

Ernst&Young (2016) “Dünya Katılım Bankacılığı Rekabet Raporu 2016”, <http://islamiktisadi.net/index.php/2016/10/10/dunya-katilim-bankaciligi-rekabet-raporu-2016-ey/>, (24.11.2018).

Iqbal, M.M. (2003) “A Broader Definition of Riba”, Pakistan Institute of Development Economics Working Paper, https://www.researchgate.net/publication/301214049_A_Broader_Definition_of_Riba, (27.11.2018).

Parasız, İ. (2014) “Modern Bankacılık Teori ve Uygulama”, İstanbul: Ezgi Kitabevi.

Pehlivan, P. (2016) “Türkiyede Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16(31), 296-324.

Sümer, G. ve Onan, F. (2015) “Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci Ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 296-308.

Şit, A. (2012) “Katılım Bankalarının Gelişmesinde İşletmelerin Rolü: Adana, Batman, Gaziantep, Hatay, Mardin, Mersin, Osmaniye ve Şanlıurfa Bölgelerinde Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) (18.07.2016) “Asya Katılım Bankası A.Ş. Hakkında Duyuru”, <http://www.tmsf.org.tr/2016.tr?bid=225>, (28.11.2018).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB (2014) “Katılım Bankaları 2013”, http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM_2013_TR_final.pdf, (24.12.2018).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB (2015a) “Katılım Bankaları 2014”, http://www.tkbb.org.tr/documents/KATILIM_2014_TR_final.pdf, (20.11.2018).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB (2016a) “Banka Genel Bilgileri”, <http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri>, (27.11.2018)

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB (2016b) “Katılım Bankaları 2015”, http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM_2015_TR_final.pdf, (27.11.2018).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB (2017) “Katılım Bankaları 2016”, http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Almanak_2016.pdf, (27.12.2018).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB (2018) “Katılım Bankaları 2017”, http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_2017_TR-Final.pdf, (25.12.2018).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB, <http://www.tkbb.org.tr/kar-paylari>, (26.12.2018).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği-TKBB (04.01.2019) “Hesap Sahiplerine Dağıtılan Kar Payı Oranları”, <http://www.tkbb.org.tr/kar-paylari>, (04.01.2019).

Türkmenoğlu, R.E. (2007) “Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Finansal Yapı”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Uşul, R. (2000) “Türkiye’de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama-İçinde Sempozyum Konuşması, 15-18”, Editör: Önal, R., İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.

Yüce, A. (2003) “Islamic Financial Houses in Turkey”, Journal of Academy of Business and Economics, 1(1), 153-157.